

Захист захисників планети:

Як захистити себе та
свою організацію від заходів
впливу з боку опонентів

Міжнародна благодійна організація «Екологія – Право – Людина»

**ЗАХИСТ ЗАХИСНИКІВ ПЛАНЕТИ:
ЯК ЗАХИСТИТИ СЕБЕ
ТА СВОЮ ОРГАНІЗАЦІЮ ВІД ЗАХОДІВ
ВПЛИВУ З БОКУ ОПОНЕНТІВ**

ПОСІБНИК

Львів • 2021
Компанія «Манускрипт»

УДК 502.13

A 46

Автори: *Єлизавета Алексєєва, Лорі Медокс*

Переклад: *Ганна Хомечко*

Літературний редактор: *Олена Кравченко*

Є. Алексєєва, Л. Медокс

A 46 Захист захисників планети: як захистити себе та свою організацію від заходів впливу з боку опонентів: посібник / Є. Алексєєва, Л. Медокс [за заг. ред. О. Кравченко]. Львів : «Компанія “Манускрипт”», 2021. 36 с.

ISBN 978-966-2400-98-4

У світлі сучасних тенденцій посилення незаконного впливу на захисників довкілля у всьому світі посібник ставить собі за мету проінформувати екологічних активістів та природоохоронні організації про форми такого впливу та основні засоби захисту від нього.

Посібник буде корисний будь-кому, хто веде активну природо-захисну чи правозахисну діяльність, а також практикуючим правникам, викладачам та студентам, що цікавляться цією тематикою.

УДК 502.13

Публікація видана за підтримки Фонду демократії ООН

© Є. Алексєєва, Л. Медокс, 2021

© МБО «Екологія–Право–Людина», 2021. Посібник «Захист захисників планети: як захистити себе та свою організацію від заходів впливу з боку опонентів». Всі права застережені. Вітається широке використання матеріалів. При будь-якому використанні видання «Захист захисників планети: як захистити себе та свою організацію від заходів впливу з боку опонентів» посилання на джерело є обов'язковим. Матеріали видання не можуть бути використані з ціллю отримання прибутку загалом чи частково у жодній формі, в електронному чи друкованому варіанті, у тому числі — у вигляді фотокопії.

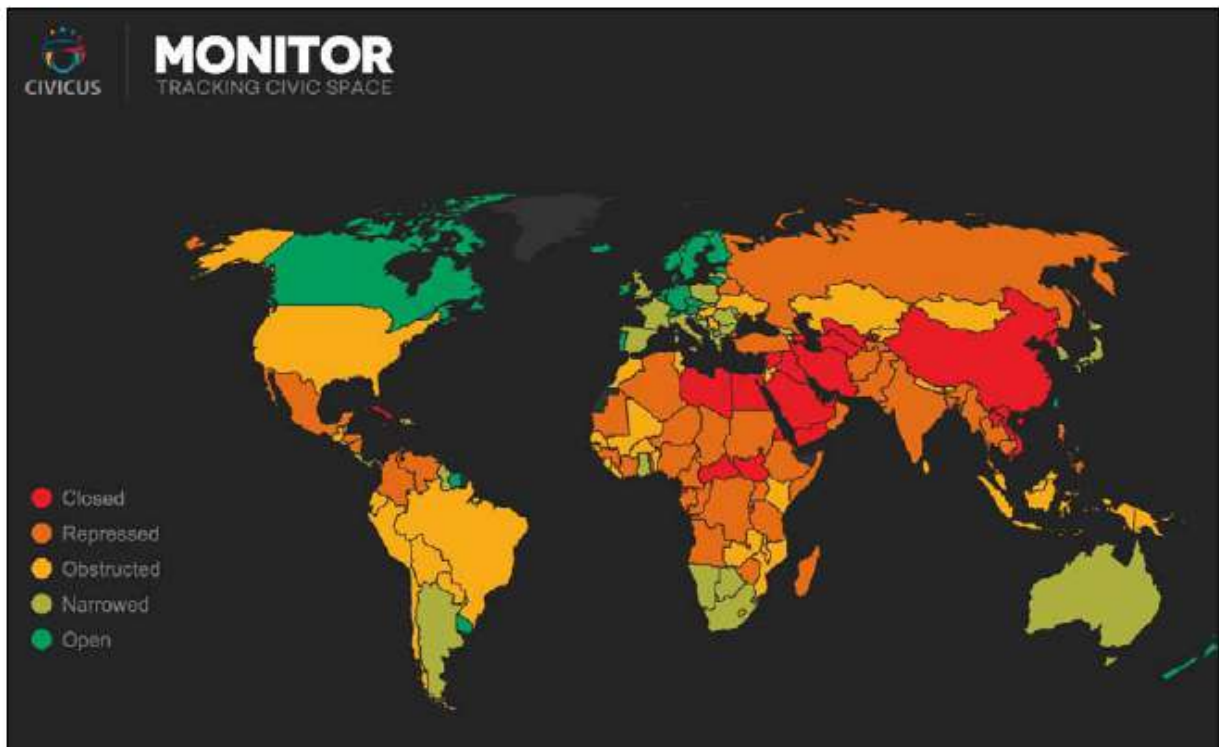
ISBN 978-966-2400-98-4

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Стратегічні позови проти участі громадськості (СПУГ)	9
Розділ 2. СПУГ в Україні.....	14
Розділ 3. Реагування судів на СПУГ	23
Розділ 4. Законодавча відповідь на СПУГ позови.....	27
Висновки та перелік важливих ресурсів.....	32

ВСТУП

За інформацією від CIVICUS MONITOR¹, лише 3,4% населення світу живе в країнах з ВІДКРИТИМ громадським простором. У цих країнах громадяни користуються нормативно-правова база, яка підтримує вільну реалізацію прав та демократичну структуру управління за участі громадськості.

Решта світу живе в країнах, в яких можливість користуватися основними правами та брати участь у прийнятті рішень, що впливають на життя громадян, обмежена. В деяких регіонах ситуація значно гірша, аніж в інших, але у всьому світі громадський простір скорочу-

¹ <https://monitor.civicus.org/>

ється. Кожен регіон інакший, і кожен контекст унікальний², але загалом заходи впливу на громадський простір включають:

- Обмежувальні норми, які обмежують діяльність організацій громадянського суспільства — іноді під виглядом боротьби з тероризмом. Сюди можна віднести обмеження іноземного фінансування або, наприклад, надто обтяжливі вимоги щодо реєстрації та звітності для неурядових організацій (НУО).
- Загальне послаблення основних свобод людини — обмеження свободи слова, об'єднань, зібрань.
- Фізичні та інформаційні напади на лідерів боротьби за соціальну справедливість, що мають на меті залякувати, переслідувати, відволікати увагу та втручатися у їхню громадську діяльність.
- Юридичні засоби впливу на неурядові організації та приватних осіб — як кримінальні, так і цивільні. Позов проти НУО за виступи, що загрожують значними фінансовими витратами, криміналізація лідерів громадянського суспільства — це приклади стратегій, що можуть суттєво стримувати участь громадськості.

Особистості та організації, які захищають чисту воду, чисте повітря та здорову планету, все частіше зазнають цих атак. Ініціаторами таких заходів впливу є уряди та корпорації, які намагаються отримати прибуток, видобуваючи природні ресурси та використовуючи природу за рахунок людей та екосистем. У всьому світі випадки жорстоких нападів та вбивств захисників довкілля викликають велику стурбованість. У 2019 р. організація Global Witness³ зафіксувала 212 вбивств захисників довкілля.

Окрім вбивств, інші види нападів чи впливів також можуть бути руйнівними для організацій громадянського суспільства, які часто працюють з мізерними ресурсами. Обмежень фінансування, а також втрати часу та ресурсів, необхідних для захисту від юридичних нападів, може бути достатньо, щоб закрити деякі організації та позбавити критично важливі громадські ініціативи цінного часу та фінансів.

² <http://www.civicus.org/images/GlobalTrendsonCivilSocietyRestrictions2013.pdf>

³ <https://www.globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/>

Захисники довкілля — це охоронці майбутнього. Уряди повинні захищати права захисників довкілля, які захищають права всіх нас на чисту воду, чисте повітря та здорову планету.

Що ми можемо зробити для захисту наших організацій і нас самих — деякі прості дії захистять вас та вашу організацію від різних можливих атак.

1. Оцініть ризик у вашій місцевості чи країні, щоб ви могли визначитися з пріоритетними захисними діями для запобігання найбільш ймовірним атакам на вашу діяльність.

Наприклад, можливо, найбільшим ризиком для вашої організації є те, що вимоги вашого уряду щодо збереження статусу НУО накладають занадто велике адміністративне навантаження на управлінські процеси в організації. Можливо, ваш найбільший ризик — це крадіжка інформації, оскільки ви не застосовуєте протоколи цифрової безпеки. Можливо, ваш найбільший ризик — фізичний напад чи крадіжка, оскільки ваш офіс знаходиться в районі з високим рівнем злочинності або в зоні конфлікту. Можливо, ваші працівники проводять багато часу у відрядженнях до віддалених місць, де стають вразливі до фізичних нападів. Зверніть увагу на речі, які можуть здатися не пов'язаними з вашою діяльністю, але виглядають підозрілими — дивні телефонні дзвінки чи електронні листи. Не «нормалізуйте» ризик. Навчіться розпізнавати найперші попереджувальні знаки — іноді розпізнати та протидіяти загрози низького рівня означає допомогти собі уникнути серйозніших нападів у майбутньому.

2. Складіть перелік потенційних недоброзичливців та їхніх можливих стратегій. Визначте тих, хто може мати інтереси, що суперечать вашій діяльності.

Наприклад, якщо ви намагаєтеся захистити ліс від вирубки, компанія, яка хоче вирубувати дерева, може діяти всупереч вашій меті. Так само державні посадовці, які дали дозвіл компанії на заготівлю деревини. Що вони найімовірніше будуть робити, щоб спробувати перешкодити вашій діяльності? Подати позов, звинувачуючи Вас у наклепі щодо них? Чинити нападки на вашу репутацію в ЗМІ чи в місцевій громаді? Намагатися підірвати вашу організацію через соціальні мережі?

3. Складіть план захисту своєї організації від заходів впливу. Подумайте про дії, які конкретно націлені на пом'якшення ваших унікальних, найбільших ризиків.
4. Підсилюйте стійкість організації у протистоянні заходам впливу.
 - Подбайте про те, щоб усі звіти до державних установ, що регулюють діяльність організацій громадянського суспільства, подавалися вчасно і були належної якості.
 - Розробіть організаційну політику, яка запобігає корупції та підтримує здорове управління фінансами та програмами. (Див. *посібник з управління фінансами*).
 - Проведіть навчання для працівників з виконання різних завдань на випадок, якщо один чи кілька працівників випадуть з робочого процесу тимчасово або повністю.
 - Повідомте своїх прихильників про необхідність планування заходів з безпеки та включіть планування таких заходів у своє організаційне планування.
 - Налагодьте стосунки з юристами-криміналістами, які підтримують вашу роботу, на випадок, якщо хтось із вашої команди буде звинувачений у кримінальному злочині. Якщо кримінальні звинувачення є поширеною стратегією нападу на лідерів боротьби за соціальну справедливість у вашій місцевості, або якщо ваша організація або її члени беруть участь у публічних протестах або актах громадянської непокорі, розгляньте можливість розробки матеріалів для ознайомлення членів колективу та громадськості з їх законними правами⁴.
 - Розробіть організаційні протоколи та практики, які захищають вашу команду⁵.
 - Готуйте тексти на противагу тим наклепницьким текстам, які підривають вашу діяльність — розповідайте про історії успіху. Наголошуйте на зв'язку між екологічними правами та правами людини.
 - Визнайте, що найкращими стратегіями є Цілісні стратегії безпеки⁶.

⁴ https://cldc.org/wp-content/uploads/2014/04/KYR.Feb_.2017-1.pdf

⁵ Зразок протоколу безпеки для відряджень.

⁶ <https://holistic-security.tacticaltech.org/chapters/prepare/chapter-1-1-what-is-holistic-security.html>

- Бережіть себе та свою команду.
- Розробіть Стандартні операційні процедури (СОП) на випадок кризової ситуації. Яка буде послідовність кроків у цьому випадку? Яка ваша комунікаційна стратегія? Чи знають люди, до кого звертатися, якщо виникає проблема?
- Зробіть інвентаризацію та задокументуйте ресурси, які доступні вам на місцевому, національному та міжнародному рівнях. Наприклад, розмістіть на видному місці список телефонних номерів екстрених служб — швидкої допомоги, поліції, пожежних, а також державних правозахисних установ, партнерських організацій, адвокатів, міжурядових інституцій, що захищають права людини.
- Розбудуйте мережі підтримки та «дерева телефонної комунікації» (контактна інформація та комунікаційний план) разом зі своїми союзниками у громадському русі, щоб ви могли швидко використовувати дії багатьох різних людей та організацій і «бити тривогу» у разі нападу.
- Захистіть свою інформацію за допомогою протоколів цифрової безпеки⁷.
- Приєднуйтесь до глобального руху, який бореться за захист громадського простору: відстежуйте і повідомляйте про зловживання, виступайте союзником для організацій та людей у вашій країні та регіоні та беріть участь у публічному дискусії про важливість демократії та громадянських свобод.

У всьому світі люди все більше усвідомлюють важливість захисту захисників довілля для захисту нашого майбутнього. Ресурси для підтримки існують на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях для захисту захисників. Важливо знати про ці ресурси перед тим, як виникнуть кризові ситуації.

В Україні зростає кількість захисників, які потребують захисту, і організації громадянського суспільства готують підбірки своїх справ та деяких ресурсів підтримки⁸.

⁷ Зразок протоколу цифрової безпеки та набір інструментів цифрової безпеки <https://securityinabox.org/en/>

⁸ <https://www.nhc.nl/human-rights-defenders-in-ukraine-a-series-of-stories-and-struggles/>

СТРАТЕГІЧНІ ПОЗОВИ ПРОТИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ (СПУГ)

Однією зі стратегій змушування активістів мовчати є цивільні позови. Корпорації, уряди та впливові особи використовують судову систему для нападу та публічного підриву репутації екологічних активістів та НУО. Відомі випадки порушення справ проти людей, які давали свідчення на громадських слуханнях, збирали підписи під петиціями, подавали позови за порушення екологічного законодавства або висловлювались іншим чином з питань, що становлять суспільний інтерес. Ці позови називаються стратегічними позовами проти участі громадськості або «СПУГ»⁹.

СПУГ може бути прихований у багатьох видах юридичних вимог. Активіст, який публічно заявляє, що компанія порушила екологічне законодавство, може бути звинувачений у дефамачії чи клеветі. НУО, яка досліджує та публікує висновки, які критикують екологічні показники компанії, може раптом дізнатися, що вона під загрозою втрати статусу неприбутковості. Будучи юристом у судових процесах, що стосуються суспільних інтересів, з метою обстоювання екологічного законодавства, позивачу може бути пред'явлений зустрічний позов з дріб'язкового питання, який не має відношення до суті первинної справи. Навіть якщо активіст чи НУО зможуть довести, що

⁹ Термін «СПУГ» був придуманий професорами Університету Денвера Джорджем Прінгом та Пенелопою Кенен. Див. G. Pring & P. Canan, *SLAPP: Getting Sued for Speaking Out* (1996) [hereinafter, Pring].

позов або зустрічна вимога, подані проти них, були зловживанням процесуальними правами, і справа проти них в кінцевому підсумку буде припинена, СПУГ досягне своєї мети. Активісту чи НУО доведеться витратити час та ресурси на свій захист, а не на виконання своєї місії. Активіст, який є обвинуваченим у такому процесі, може бути змушений піти на мирову угоду у такій справі та взяти зобов'язання утримуватися від висловлення своєї позиції у публічному просторі. Кінцевим результатом є те, що СПУГ стримує членів громадянського суспільства від кроків, спрямованих на боротьбу з незаконною діяльністю, побоюючись, що проти них будуть подані позови за публічні висловлювання¹⁰.

Охолоджувальний ефект СПУГ є добре задокументований. Професори, які вперше звернули увагу на цю практику та вивчили її наслідки, стверджують: «Хоча переважна більшість таких позовів зазнає невдачі в суді, вони часто досягають своєї цілі, змушуючи мовчати громадян та групи, що несе потенційно важкі негативні наслідки для представницької демократії»¹¹. Жертви СПУГ часто витрачають декілька років на дорогі судові процеси, перш ніж суд винесе рішення на їхню користь. У юрисдикціях, де суди не проінформовані про явище СПУГ чи не підтримують його жертв, активістам, можливо, доведеться іти на мирову угоду у справу, щоб уникнути ризику винесення судом рішення не на їхню користь. Деколи вони можуть бути змушені сплатити грошовий штраф, а деколи навіть припинити громадську діяльність чи висловлювання щодо злочинців.

¹⁰ Прінг і Кенен виявили, що СПУГ позови, як правило, подаються з використанням однієї з шести правових теорій: «1) дефамация (знеславлення, наклеп, руйнування ділової репутації тощо); 2) тиск на бізнес (втручання у контракти чи в отримання ділових чи економічних переваг / очікувань, втручання в анти-монопольне законодавство, обмеження торгівлі, недобросовісна конкуренція); 3) порушення процесу (зловмисне переслідування, судове або адміністративне зловживання процесом); 4) змова; 5) порушення конституційних та цивільних прав; та 6) інші порушення закону (створення неприємностей, емоційна шкода, зловживання, втручання у процес звільнення від сплати податків тощо)». *Id.* at 217 (Appendix: The SLAPPs Study Methods and Findings: A Conflict Between Democracy and Capitalism).

¹¹ Ідентиф. *Id.* at 1–2.

У рішенні західного відділення Вищого суду Південної Африки від 2021 року міститься дуже хороший опис СПУГ:

СПУГ — це стратегічні позови або судові процеси проти участі громадськості, безпідставні або перебільшені позови, спрямовані на залякування адвокатів громадянського суспільства, правозахисників, журналістів, науковців та приватних осіб, а також організацій, що діють у суспільних інтересах. Судовими процесами корпорації змушують їх мовчати і витягують з них ресурси. ... По суті, його мета — змусити замовчати тих, хто кидає виклик потужним корпораціям щодо питань, які становлять суспільний інтерес. По суті,

основною метою позову є покарання або помста громадянам, які виступили проти позивачів.

Характерними ознаками позовів СПУГ є використання правової системи, яка зазвичай маскується під звичайний цивільний позов, але насправді покликаний не дозволити іншим говорити про питання, що мають суспільне значення, та використовувати нерівність фінансових та людських ресурсів, доступних великим корпораціям, але недоступних іншим. Ці судові процеси є загальновідомими, тривалими і надзвичайно дорогими юридичними битвами, які забирають величезну кількість часу, енергії, грошей та ресурсів. По суті, СПУГ покликаний перетворити систему правосуддя на зброю для залякування людей, які реалізують свої конституційні права, стримувати суспільний інтерес до громадської діяльності та активізму; і перетворити справи, що становлять суспільний інтерес, на технічні приватно-правові суперечки.

Люди, які ініціюють СПУГ, як правило, мають більше ресурсів для підтримки судових процесів, аніж відповідачі. Позивач, як правило, усвідомлює свої переваги і може прагнути захистити свої ділові чи економічні інтереси. Відповідачі — це зазвичай громадяни, місцеві громади, активісти чи некомерційні організації, які просувають соціальний інтерес певного значення. Багато тих, на кого націлені такі позови, часто діють без жодного наміру отримати особистий прибуток чи якісь комерційні вигоди. У деяких випадках позивачі пропонують підписання мирової угоди, яке включає оплату збитків, домовленість про припинення громадської діяльності, яка і була причиною судового процесу, та зобов'язання не розголошувати умови мирової угоди.

Як правило, непомірні вимоги щодо виплати фінансової шкоди є частиною стратегії, що охолоджує участь громадськості та дає чіткий сигнал активістам про те, що участь громадськості пов'язана з непередбачуваними фінансовими ризиками. Емоційна та фінансова шкода, заподіяна СПУГ, може призвести до відмови від дій, що передбачають участь громадськості. З цієї причини деякі юрисдикції вважають за краще не концентруватись на елементах судового процесу у СПУГ, а скоріше на ефекті участі громадськості.

СПУГ не повинен бути успішним у суді, щоб досягти запланованого ефекту. Процесуальні процедури можуть тривати до досягнення

бажаного ефекту та впливу. Подовження та затягування провадження та перенесення дебатів з публічної сфери до судів можуть досягти наміченої мети. Самої по собі загрози пред'явлення позову часом достатньо, щоб породити страх і залякати потенційних відповідачів¹².

Активісти та організації повинні знати про цю стратегію придушення участі громадськості, але це не повинно стримувати їх від дій громадського контролю, щоб забезпечити дотримання інвесторами закону та належного його застосування владою. Багато організацій громадянського суспільства у всьому світі публікують матеріали та проводять тренінги, щоб допомогти активістам захиститися від СПУГ та дати належну відсіч¹³.

¹² Mineral Sands Resources & Zamilé Qunya v. Christine Reddel, Tracey Davies and Davine Cloete, справа No 7595/2017 (Високий суд Західної Капської провінції) (9 лютого 2021 р.), Пункти 39–43 (внутрішнє цитування опущено).

¹³ Коаліції організацій об'єднуються для захисту захисників громадських інтересів від руйнівної практики СПУГ. Наприклад, у США з довгого переліку організацій була сформована група «Захист протесту», <https://protecttheprotest.org/>

СПУГ В УКРАЇНІ

Історія демократизації українського суспільства у 20–21 сторіччі безперечно коротша, але у США, але і вона триває понад чверть сторіччя. Громадяни стали сміливішими у захисті своїх прав, все частіше звертаються до суду. Майже тридцятирічний досвід діяльності МБО «Екологія–Право–Людина» показує, що позитивне ставлення громадян до суду, як до дієвого інструменту вирішення екологічних проблем, зростає. Громадяни та правозахисні екологічні НУО все частіше оскаржують акти та дії державних органів, дії підприємств-забруднювачів, відшкодовують понесені моральні та матеріальні збитки. Разом з тим, поширення компетенції суду на всі сфері суспільного життя розширило і судові можливості протидії екологічному руху. Так, і в українських судах з'явилися справи проти екологічних активістів.

СПУГ-позови — це цивільні (господарські) позови про відшкодування шкоди, які, як правило, ініціюються великими компаніями чи високопосадовцями проти представників громадського суспільства, які виступають з критикою на їхню адресу. Основна мета СПУГ-позовів полягає в тому, аби під юридичним тиском змусити відповідачів відмовитися від конфронтації з позивачами в обмін на мирову угоду чи відкликання позову. У багатьох випадках жертви СПУГ-позовів воліють не зв'язуватися з переважаючим силою супротивника і поступаються.

Рисами (особливостями) СПУГ-позовів, як юридичного явища, є:

1) Нерівність супротивників

Сили сторін у СПУГ-позовах завжди нерівні. Позивачами в таких справах можуть бути приватні чи державні компанії (як правило ве-

ликі), керівники чи інвестори таких компаній, державні службовці, а деколи навіть й органи державної влади.

Подання одного чи кількох позовів для таких суб'єктів не є складністю. Юридичні особи, як правило, мають юристів у штаті, тому підготовка і подання СПУГ-позову, враховуючи низький рівень витрат і високу результативність таких заходів, все більше і більше використовується для пригнічення громадського супротиву. Натомість жертви СПУГ-позовів — прості громадяни, активісти, громадські організації, які, по-перше, не володіють юридичною освітою для об'єктивної оцінки потенційної небезпеки і відчують усю вагу психологічного впливу СПУГ-позову, а, по-друге, змушені шукати і винаймати захисника, що пов'язано із доволі великими для таких осіб фінансовими витратами.

2) Громадський інтерес

Позов можна віднести до категорії СПУГ, якщо він був викликаний попередньою суспільною дискусією із певного питання, і має на меті таку дискусію припинити. Позов підприємства А. до громадянина Б. про відшкодування моральної шкоди, заподіяної поширенням недостовірної інформації не може вважатися СПУГ-позовом, якщо оскаржувані висловлювання і будь-які інші дії громадянина Б. були обумовлені господарським чи приватним конфліктом між сторонами (наприклад, недобросовісна конкуренція). Натомість, позов директора підприємства А. до громадянина Б. про захист честі і гідності у зв'язку із опублікованою громадянином Б. критичною статтею у місцевій газеті про діяльність підприємства А. може бути СПУГ-позовом, якщо громадянин Б. має на меті винесення питання (про якість продукції, про порушення природоохоронного законодавства тощо) в поле громадської дискусії.

3) Стримуючий ефект

Незалежно від позовних вимог позивача СПУГ-позов має стримуючий ефект водночас і на безпосереднього відповідача, і на інших учасників суспільної дискусії між сторонами чи навіть на суспільство в цілому, залякуючи громадськість «виступати» із будь-якого питання. Таким чином, СПУГ-позови загрожують не лише окремим активістам, але й становлять реальну перепону розвитку громадянського суспільства.

Саме через цю особливість СПУГ-позовів правова система повинна розпізнавати це юридичне явище і належно на нього реагувати.

4) Необґрунтованість і безпідставність позовів

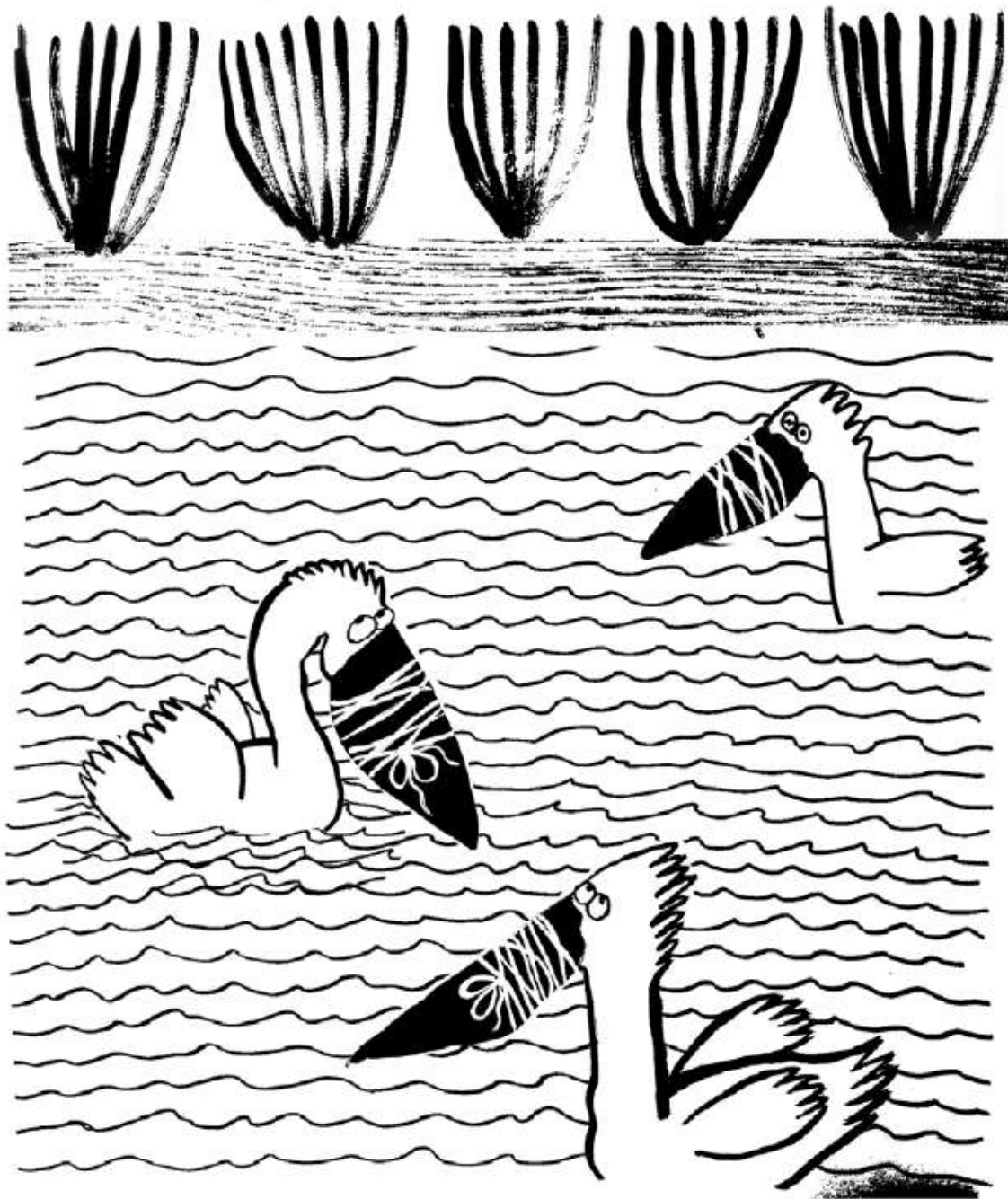
Оскільки основною метою СПУГ-позову є не перемога, а саме залякування, юридичні підстави позовних вимог та фактичне обґрунтування таких позовів часто є слабким, а деколи і цілком абсурдним. Відповідачі в таких справах просять, до прикладу, відшкодувати шкоду, заподіяну правомірними діями (зверненнями із скаргами, легітимними демонстраціями тощо). А такий обов'язковий елемент для притягнення до цивільно-правової відповідальності, як причинно-наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою та заподіяною шкодою, взагалі не відображається. Тим не менше, ці очевидні юридичні недоліки СПУГ-позовів зрозумілі лише правникам, і попри їхню безпідставність вони часто досягають своєї «залякувальної» мети.

5) Неспіврозмірні суми позовів

Гарним наочним індикатором СПУГ-позову є сума компенсації, про яку просить позивач. У практиці МБО «Екологія–Право–Людина» зустрічалися випадки, коли, до прикладу, приватне підприємство позивалося до адміністрації заповідника на суму один мільйон гривень (на той час порядку двохсот тисяч доларів) або коли Державне підприємство «Національна атомна енергогенеруюча компанія “Енергоатом”» намагалося відсудити у пенсіонера двадцять тисяч доларів. Безумовно, національне законодавство містить вимоги про розумність і справедливість компенсацій, але психологічно такі шалені суми діють сильно, вже не кажучи про те, що чим більша ціна позову, тим більший гонорар представника, якого жертва СПУГ-позову вимушена наймати для захисту.

Видів СПУГ-позовів є багато, але найпопулярнішими є позови про відшкодування шкоди, спричиненої протестами, демонстраціями, зверненням до контролюючих органів, а також так звані дифамаційні позови. Дифамаційні позови (defamation — англ. «наклеп») — це позови до активістів, журналістів, НУО та ЗМІ про спростування недостовірної інформації та відшкодування моральної шкоди, заподіяної честі, гідності та діловій репутації. Подібного роду позови подаються приватними

особами (в основному керівниками чи інвесторами підприємств, державними службовцями), а також і юридичними особами. Наведемо декілька прикладів.

Позов проти активістки «В»

У Львівській області приватне підприємство «Х» подало позов до громадянки В., яка, звертаючись із скаргами до різного роду контролюючих інстанцій, намагалася захистити своє і своїх сусідів

право на безпечне для життя та здоров'я довкілля. Позов ПП «Х» базувався на тому, що таким діями громадянки В. підприємству була заподіяна матеріальна і моральна шкода. Протягом перевірок скарг громадянки В. відбувався простій підприємства, що ПП «Х» оцінило у 2 тис. доларів. Крім того, як вказував представник підприємства, ПП «Х» була також заподіяна моральна шкода, що полягала у пониженні ділової репутації підприємства, яку виразилася у погіршенні стосунків із діловими партнерами та оцінювалася підприємством ще у 1 тис. доларів. Отримавши такий позов, громадянка В. направила усі свої сили на захист матеріального становища своєї родини і припинила діяльність з протидії ПП «Х» аж до втручання юристів МБО «Екологія–Право–Людина», які допомогли їй відстояти свої права в суді.

Справи проти активістів ГО «Екологія і світ»

У 2008 році неподалік від міста Рівне у невеличкому селищі будувалася велика нафтобаза. Стурбовані такими подіями, місцеві жителі створили громадське об'єднання екологічної спрямованості «Екологія і світ», від імені якого виступали на зборах односельчан, писали клопотання і скарги до органів державної влади, виступали на сесіях селищної ради. Голова громадської організації опублікувала у місцевому тижневику статтю, де абстрактно, не називаючи імен, поділилася із читачами своєю стурбованістю щодо складної екологічної ситуації у регіоні та Україні загалом. Інший же член тої самої громадської організації, здійснюючи виступ на засіданні селищної ради, допустив певні оціночні висловлювання в бік підприємства. Не вигадавши іншого шляху примусити замовкнути пристраєних захисників довкілля та свого здоров'я, керівники нафтобази подали низку позовів до судів про спростування неправдивої інформації та відшкодування моральної шкоди, заподіяної честі, гідності і діловій репутації на загальну суму в сорок тисяч гривень. Проти активістів було подано по два позови, по одному від фізичної особи (директора підприємства), і по одному від підприємства як юридичної особи. Крім моральної компенсації на суттєву суму, позивачі просили стягнути із активістів витрати позивачів на судовий збір та правову допомогу.

«Честь» Енергоатому

У районному суді м. Миколаєва розглядалася інша справа. Державне підприємство Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» в особі відокремленого підрозділу Південно-української атомної електростанції подала позовну заяву про захист честі, гідності та ділової репутації, де вимагала спростування недостовірної, на думку її представників, інформацію, поширену громадянином М., та відшкодування моральної шкоди в сумі двадцять тисяч доларів. Енергоатом звернувся до суду у зв'язку з поширенням недостовірних фактів у статті, опублікованій у місцевій газеті, в якій її автор — громадянин М. описав проблеми забезпечення ядерної та радіаційної безпеки на атомних електростанціях України, розвитку атомно-енергетичного комплексу України та будівництва Ташлицької гідроакумуючої електростанції, як частини Південно-українського енергетичного комплексу.

Справи проти Дунайського біосферного заповідника

Як це часто буває в постійне користування заповідника були передані не усі землі, що увійшли до його складу за указом про його створення. У випадку Дунайського біосферного заповідника острів Єрмаков залишився у віданні районної ради, а пізніше був нею переданий у довгострокову оренду ТОВ «Єрмак» для ведення господарської діяльності — сінокосіння. Але не зійшлися погляди на режим природо-користування ресурсами острова у підприємців та працівників заповідника. Керівники та інвестори підприємства регулярно здійснювали незаконне полювання на острові, забуваючи про те, що як частина біосферного заповідника, на його територію поширюється відповідний правовий режим.

Адміністрація заповідника безрезультатно намагалася пояснити керівництву ТОВ «Єрмак» про неприпустимість такої поведінки, по кожному випадку — зверталася із скаргами у правоохоронні органи. На жаль, до жодних позитивних наслідків це не призвело.

Тоді у місцевій газеті «Дунайська зоря» була опублікована стаття за підписом адміністрації заповідника «Пули веером рассыпались по воде, и вздымались фонтаны воды как на войне». В статті, зокрема, йшла мова про факти вчинення певною особою (назвемо її особа А.) на острові Єрмаков незаконного полювання, ігноруван-

ня законних вимог інспектора служби охорони заповідника, побиття останнього та про порушення ТОВ «Єрмак» вимог природоохоронного законодавства. У статті адміністрація заповідника зверталася до громадськості та прямо закликала відповідні правоохоронні органи дати належну оцінку та відреагувати на ситуацію, як цього вимагає закон. Заповідник також звертався до районної ради із листом про відкликання свого погодження на передачу острова в оренду та ініціативою і обґрунтуванням необхідності розірвати договір оренди щодо території, яка входить до складу заповідника, із ТОВ «Єрмак». Тут і посипалися на заповідник позови. Спочатку у місцевому суді Кілійського району з'явилася позовна заява особи А. подана до адміністрації ДБЗ та газети «Дунайська зоря» про захист честі, гідності та ділової репутації і відшкодування моральної шкоди, завданої поширенням недостовірної інформації на суму 100 000 грн. А згодом і саме ТОВ «Єрмак» звернулося до Господарського суду Одеської області із позовом до тих самих відповідачів із позовом про захист ділової репутації і відшкодування моральної шкоди, завданої поширенням недостовірної інформації із ціною позову 940 000 грн (!).

Справа проти Київського еколого-культурного центру

Благодійна організація «Благодійний фонд Дніпровського району м. Києва “Київський еколого-культурний центр”» оприлюднила в себе на веб-сайті та у мережі Фейсбук критичну статтю під назвою «Кровавая мясорубка в деле. В Харькове за последние 10 лет власть уничтожила, повидимому около 70 тысяч собак и котов. Это национальный позор Украины» про Харківське КП «Центр обращения с животными», у якій звинуватила підприємство у знищенні котів і собак під видом евтаназії, порушенні відповідних екологічних вимог, а місцеву владу і керівника підприємства звинуватила у корупції.

Керівниця комунального підприємства подала до Київського еколого-культурного центру позовну заяву про захист ділової репутації, спростовування недостовірної інформації та стягнення моральної шкоди у розмірі 100 000 грн.

Справа проти протестувальників у Біликах

У 2016 році місцеві жителі смт. Білики Полтавської області після довготривалої та неефективної боротьби проти свиноферми, що

розміщена в центрі села, розпочали людні протести та блокування території свиноферми. В результаті такого блокування було припинено постачання кормів до ферми. Компанія подала в суд на активістів, вимагаючи від останніх компенсації матеріальних збитків. ТзОВ «Сільські традиції» подали до суду позов проти 14 активістів щодо компенсації матеріальних збитків. Позивач просив суд присудити йому компенсацію в розмірі 11 млн гривень матеріальних збитків, яких зазнала ферма через блокування постачання кормів на ферму, в результаті чого поголів'я свиней почало втрачати вагу та стався замор свиней. Також поліцією була порушена кримінальна справа щодо блокування території ферми активістами.

Справа проти Екоклубу

У 2020 році ГО Екоклуб взяла участь у процедурі оцінки впливу на довкілля (надалі — ОВД) та після подання зауважень і пропозицій уповноваженому органу оприлюднила на своєму веб-сайті та у мережі Фейсбук статті за назвами «Концентрацію формальдегіду у Городку буде перевищено у 9 разів — Екоклуб» та «Зауваги Екоклубу до Звіту з ОВД деревообробного заводу у с. Городок».

Технопривід Інвест груп — суб'єкт господарювання, чий звіт з ОВД критикував Екоклуб звернувся до господарського суду з позовом про захист ділової репутації та спростування недостовірної інформації. На думку позивача, поширена Екоклуб інформація була недостовірною, перекрученою, не дослідженою та такою, що шкодить діловій репутації Позивача. Суд першої інстанції, підтриманий апеляційним судом, постановив, що Екоклуб поширив неправдиву інформацію, яка не може вважатися оціночними судженнями і, яка принижує ділову репутацію Позивача, а відтак задовольнив позовні вимоги Позивача. Лише Верховний Суд, розглянувши справу в касаційній інстанції, скасував попередні судові рішення та ухвалив нове, яким повністю відмовив позивачу у задоволенні позову.

На жаль, як і десять–п'ятнадцять років назад (перші описані справи), так і зараз (три останні) СПУГ-позови залишаються суттєвим стримуючим фактором для екологічної діяльності та розвитку екологічного руху в Україні. На сьогодні і Європейський суд з прав людини, і національні суди напрацювали достатньо практики, яка

визнає важливість висвітлення екологічних проблем і надає особам, що займаються подібною тематикою, широкого захисту. Тим не менше, попри те, що переважна більшість із цих справ вирішується на користь активістів/журналістів, ведення цих справ в суді супроводжується значними психологічними, часовими і матеріальними затратами з боку останніх.

Екологічні активісти повинні усвідомлювати ризики своєї громадської діяльності, в тому числі ризики, пов'язані із СПУГ-позовами. Отримавши подібну позовну заяву на свою адресу важливо, в першу чергу, звернутися по фахову правову допомогу, і по-друге, поширити інформацію про це у соціальних мережах, через імейл-розсилки чи на своєму веб-сайті. Лише визнавши СПУГ-позовами негативним явищем, що здійснює суттєвий «охолоджуючий ефект» на розвиток громадянського суспільства, Україна зможе виробити адекватні механізми захисту та протидії. Як зазначив Верховний Суд у справі проти ГО Екоклуб, «в демократичному суспільстві в умовах існування соціальної та правової держави, участь громадськості у вирішенні соціально-екологічних проблем є не тільки мірою реалізації громадянських прав, а й умовою розвитку такого суспільства та держави». МБО «Екологія–Право–Людина» працюватиме над розробкою і впровадженням таких механізмів в Україні на законодавчому рівні і на рівні судової практики.

РЕАГУВАННЯ СУДІВ НА СПУГ

У декількох країнах суди визнають СПУГ позови тим, чим вони є, і ухвалюють рішення проти позивачів. У деяких з цих справ суди зробили заяви, покликані знеохотити інших від подання СПУГ позовів та стримування участі громадськості.

Суди Сполучених Штатів, які відхиляють СПУГ позови, часто посиляються на першу поправку до Конституції США в частині положення про петиції, який гарантує «право звертатися до органів державної влади за захистом у провідній СПУГ справі в США суд підкреслив важливість права звертатися до органів державної влади за захистом, ускладнюючи наслідки відхилення позовів для ініціаторів СПУГ. У справі під назвою «Захистимо наше гірське довкілля»¹⁴ Верховний суд Колорадо визнав, що ініціатор СПУГ позову повинен був довести, що «основною метою громадянина чи групи громадян було саме переслідування/утиски», а його вимоги «не мають жодної законодавчої підстави»¹⁵.

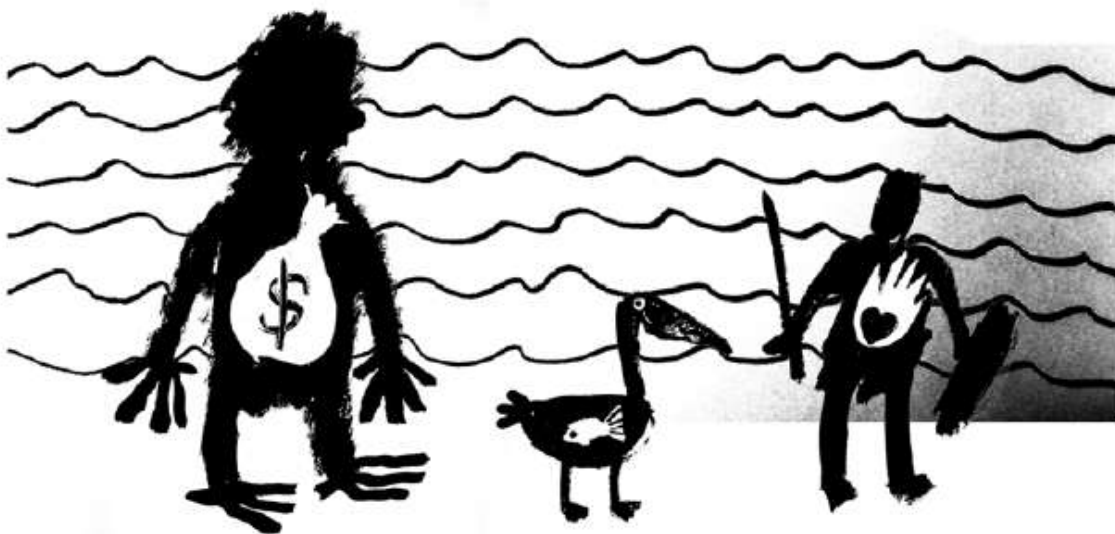
У Малайзії австралійська компанія із видобутку золота «Рауб» (компанія «Рауб») подала позов за наклеп на Х'ю Ши Лі за заяви, які вона зробила щодо компанії в опублікованих статтях¹⁶. Х'ю Ши Лі є

¹⁴ *Protect Our Mountain Environment v. District Court*, 677 P. 2d 1361 (1361 (Колорада, 1984 р.) (справа СПУГ в Штаті Колорадо, в якій громадяни, які безрезультатно боролися з інвестором, отримали рішення про закриття справи проти них, ініційованої інвестором)).

¹⁵ *Id.* at 1369.

¹⁶ *Raub Australian Gold Mining Sdn. BHD v. Hue Shieh Lee*, Civil No. W-02(NCVC) (W)-996-05/2016 (21 жовтня 2016 р.) (Підтримано в апеляційному порядку).

віце-президентом громадської організації, створеної з метою захисту здоров'я та добробуту мешканців, які зазнали впливу золотопереробного заводу, оператором якого є компанія «Рауб». В одній із статей Х'ю Ши Лі прокоментувала результати опитування місцевих мешканців, проведеного її організацією, яке показало, що багато жителів повідомляли про випадки подразнення шкіри та очей (та інших захворювань) та відзначали сильний запах ціаніду з часу, коли компанія «Рауб» розпочала експлуатацію свого переробного підприємства.

Компанія «Рауб» запевняла, що ці заяви є наклепницькими. Апеляційний суд з цим не погодився, заявивши, що Х'ю Ши Лі «лише констатувала результати опитування та висловлювала свою стурбованість здоров'ям мешканців. Висловивши свою стурбованість, вона лише використала своє право як активістка, привертаючи увагу відповідних органів влади, щоб розвіяти страхи мешканців»¹⁷. Хоча органи влади розслідували скарги на стан здоров'я та не виявили нічого надзвичайного, Апеляційний суд тим не менше похвалив Х'ю Ши Лі за те, що вона виконала свій суспільний обов'язок¹⁸. Суд також загалом звернув увагу на роль груп активістів, зазначивши, що «існування груп активістів є важливою частиною сучасного суспільства, і не можна заперечувати, що вони зробили великий внесок у загальний добробут суспільства в цілому. ... Зараз ми живемо у набагато ліберальнішому суспільстві, де поняття прозорості та підзвітності є невід'ємною частиною нашого життя. Отже, свобода слова, закріплена в нашій Конституції, повинна тлумачитися в цьому контексті»¹⁹.

У Південній Африці у справі, про яку йшлося вище, дві гірничодобувні компанії та їх директори подали до суду на кількох адвокатів та активістів-екологів за висловлювання «наклепницьких заяв щодо видобувних робіт та діяльності позивачів»²⁰. Заяви, які на думку позивачів були наклепницькими, включали цілий ряд дій, включаючи університетські лекції, радіоінтерв'ю, опубліковані статті та панельні дискусії на телебаченні²¹.

Відхиляючи вимоги, які включали певні фінансові санкції, суд використав жорсткі формулювання, щоб зупинити майбутні СПУГ позови:

¹⁷ Raub Australian Gold Mining Sdn. BHD v. Hue Shieh Lee, Civil No. W-02(NCVC) (W)-996-05/2016 (21 жовтня 2016 р.) (Підтримано в апеляційному порядку). Параграф 15.

¹⁸ Id.

¹⁹ Id. Параграф 16. Суд також присудив виплату витрат Х'ю Ши Лі. Параграф 28.

²⁰ *Mineral Sands Resources & Zamilé Qunya v. Christine Reddel, Tracey Davies and Davine Cloete*, справа No 7595/2017 (Високий суд Західної Капської провінції) (9 лютого 2021 р.), Пункт. 5.

²¹ Id. Параграфи 2–4.

Фізичні особи або НУО повинні мати свободу реагувати на проблеми, що зачіпають суспільство, наприклад, що стосуються довкілля та сталого розвитку. У випадках, коли корпоративні компанії можуть бути основною причиною згубних та руйнівних дій щодо довкілля та біорізноманіття, громадянське суспільство має мати змогу протистояти та стримувати такі дії. Позови такого характеру становлять серйозну загрозу участі відповідачів у справах, що мають суспільне значення, зокрема екологічних. Громадський діалог та дебати із широкою участю громадськості у питаннях, що становлять суспільний інтерес, таких як екологічні питання, слід захищати та заохочувати. Будь-які юридичні дії, спрямовані на придушення публічного дискурсу та погіршення публічних дебатів, слід стримувати²².

Суд продовжив:

Справді, має місце зловживання процесуальними правами, якщо судовий процес використовується не з тією метою, для якої він призначений. Не слід дозволяти корпораціям перетворювати нашу правову систему на зброю проти простих громадян та активістів, щоб залякати їх та змусити мовчати. Виглядає так, що позов про наклеп не є справжнім і не відповідає принципам доброчесності, а лише має єдину мету змусити мовчати опонентів та критиків. Судовий процес, який не спрямований на захист законних прав, а є частиною широкої та цілеспрямованої стратегії залякування, відволікання та замовчування публічної критики, є неналежним використанням судового процесу та викликає неприємні наслідки. Невідповідне використання та зловживання процесуальними правами заважає належному здійсненню правосуддя та підриває основоположні принципи справедливості та доброчесності нашого судового процесу. СПУГ позови якраз становлять зловживання процесом і розходяться з нашими конституційними цінностями²³.

²² Mineral Sands Resources & Zamilе Qunya v. Christine Reddel, Tracey Davies and Davine Cloete, справа No 7595/2017 (Високий суд Західної Капської провінції) (9 лютого 2021 р.), Пункт. 5. Параграф 64 (внутрішнє цитування опущено).

²³ Id. Параграф 66.

ЗАКОНОДАВЧА ВІДПОВІДЬ НА СПУГ ПОЗОВИ

Одним із способів зупинити СПУГ позови від стримування участі громадськості є прийняття законів проти СПУГ, які ефективно перешкоджають цій практиці²⁴. В інтересах урядів прийняти закони проти СПУГ, щоб забезпечити громадянам можливість брати участь у процесах прийняття рішень та припинити зловживання судами для переслідування активістів. СПУГ позови заморожують належну дискусію щодо урядових рішень. Законодавство проти СПУГ повинно захищати потенційних відповідачів СПУГ позовів, водночас не порушуючи право подавати законні скарги до суду.

Один із прикладів законодавства проти СПУГ міститься у цивільно-процесуальному кодексі американського штату Каліфорнія. Закон починається з висвітлення проблеми:

Законодавчий орган заявляє про те, що відбулося тривожне збільшення позовів, поданих в основному з метою ускладнення застосування конституційних прав на свободу слова та звернення до

²⁴ Дивіться Каліфорнійський проект проти СПУГ за посиланням: <https://www.casp.net/california-anti-slapp-first-amendment-law-resources/statutes/ccp-section-425-16/>; Комітет репортерів за свободу преси, [https://www.rcfp.org/resources/anti-slapp-laws/#:~:text=Anti%2DSLAPP%20laws%20are%20intended,exercising%20their%20First%20Amendment%20rights.&text=Under%20most%20anti%2DSLAPP%20statutes,a%20matter%20of%20public%20concern](https://www.rcfp.org/resources/anti-slapp-laws/#:~:text=Anti%2DSLAPP%20laws%20are%20intended,exercising%20their%20First%20Amendment%20rights.&text=Under%20most%20anti%2DSLAPP%20statutes,a%20matter%20of%20public%20concern;); Закон про чисте повітря Філіппін включає положення про боротьбу зі СПУГ, Закон про чисте повітря Філіппін 1999 року, глава 5, розділ 43 (доступно за адресою: <http://www.elaw.org/assets/pdf/philippines.caa.pdf>).

органів державної влади за захистом. Законодавчий орган заявляє, що в інтересах суспільства є заохочення подальшої участі громадськості у справах, що мають суспільне значення, і що ця участь не повинна наштовхуватися на перепони через зловживання процесуальними правами²⁵.

²⁵ Цивільно-процесуальний кодекс Каліфорнії, сек. 425.16 (а), переглянуто 17 квітня 2021 р., https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?lawCode=CCP&division=&title=6.&part=2.&chapter=2.&article=1.

Кодекс вводить «спеціальне клопотання про призупинення», яке ставить під сумнів підстави позову «проти особи, що виникає внаслідок будь-якого вчинку цієї особи на реалізацію її права на звернення до органів державної влади або свободу слова відповідно до Конституції США або Конституції Каліфорнії у зв'язку з питаннями громадського інтересу ... якщо суд не встановить, що підстави звернення до суду свідчать про високу ймовірність перемоги позивача»²⁶. Це спеціальне клопотання про призупинення не може бути використане у будь-яких судових процесах, що ініціюються державою²⁷.

Дії, спрямовані на реалізацію права особи на звернення до органів державної влади чи свободу слова, які захищені цим спеціальним клопотанням про призупинення, включають:

1) будь-яку письмову чи усну заяву, подану до законодавчого, виконавчого чи судового органу або для відкриття будь-якого іншого офіційного провадження, визначеного законом,

2) будь-яку письмову чи усну заяву, зроблену у зв'язку з питанням, що розглядається або переглядається законодавчим, виконавчим чи судовим органом, або в рамках будь-якого іншого офіційного провадження, визначеного законом,

3) будь-яку письмову чи усну заяву, зроблену у громадському місці чи на публічному форумі у зв'язку з питанням, що становить суспільний інтерес, або

4) будь-які інші дії, що сприяють реалізації конституційного права на подання звернення чи конституційного права на свободу слова у зв'язку з публічним питанням або питанням, що становить суспільний інтерес²⁸.

Якщо список призначених до слухання справ не унеможливорює це, слухання цього спеціального клопотання повинно бути призначене «не пізніше, ніж через 30 днів після подання клопотання»²⁹. Будь-які

²⁶ Цивільно-процесуальний кодекс Каліфорнії, сек. 425.16 (b), переглянуто 17 квітня 2021 р., https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?lawCode=CCP&division=&title=6.&part=2.&chapter=2.&article=1.

²⁷ Id. at sec. 425.16(d).

²⁸ Id. at sec. 425.16(e).

²⁹ Id. at sec. 425.16(f).

підготовчі дії за основним позовом «зупиняються після подання повідомлення про подання клопотання» до моменту винесення ухвали по суті клопотання³⁰. Суд має право на власний розсуд дозволити підготовчі дії по справі «якщо буде продемонстрована поважна причина»³¹.

Постанова «про задоволення або відхилення спеціального клопотання про призупинення може бути оскаржена»³².

Таке анти-СПУГ положення покладає обов'язок на тих, хто оскаржує перелічені дії, на ранньому етапі продемонструвати, що вони, ймовірно, матимуть успіх у справі. Це спеціальне клопотання про призупинення може достроково завершити справу, яка в іншому випадку може затягнутися на роки, вичерпуючи ресурси окремої особи або організації, яка намагається взяти участь у публічному дискурсі, швидко поклавши край використанню судового процесу як тактиці переслідування.

Однією з можливих відповідей на СПУГ позов є позов у відповідь — подання справи до суду, яка оскаржує первинний СПУГ позов.

Положення про позов у відповідь на СПУГ в Каліфорнії декларує, що позов у відповідь на СПУГ «відрізняється за характером і походженням від звичайного позову про зловмисне судове переслідування» і «до нього слід ставитися інакше ... оскільки позов у відповідь на СПУГ відповідає наміру законодавця захистити належне застосування конституційних прав на свободу слова та звернення шляхом його стримуючого ефекту для СПУГ позовів та шляхом відновлення довіри населення до демократії участі»³³. Однак цивільно-процесуальний кодекс дозволяє також застосовувати спеціальне клопотання про призупинення, яке діє щодо СПУГ позовів, і яке може застосовуватися щодо позовів у відповідь на СПУГ також³⁴. Кодекс надає більше часу

³⁰ Цивільно-процесуальний кодекс Каліфорнії, сек. 425.16 (g), переглянуто 17 квітня 2021 р., https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?lawCode=CCP&division=&title=6.&part=2.&chapter=2.&article=1.

³¹ Id.

³² Id. at sec. 425.16(i).

³³ Id. at sec. 425.18(a).

³⁴ Id. at sec. 425.18(d)(1).

для подання клопотання щодо позову у відповідь на СПУГ, аніж для самого СПУГ³⁵.

СПУГ позови використовуються для залякування активістів по всьому світу, щоб зупинити їх від участі в громадських процесах прийняття рішень. У 2020 році Європейський підрозділ Грінпіс опублікував звіт про ситуацію із СПУГ в Європі, в якому пояснюється, що «[термін] СПУГ має коріння в США, але, на жаль, практика також досить поширена в Європі»³⁶. Коаліція організацій підтримує розробку закону ЄС про протистояння СПУГ³⁷.

Юристи можуть допомогти захистити приватних осіб та НУО від потенційних СПУГ позовів та бути їхніми адвокатами, якщо СПУГ позов все ж був поданий. Окрім того, активісти, на яких націлений СПУГ позов, можуть розглянути можливість подати позов у відповідь на СПУГ для відшкодування збитків, яких вони зазнали.

³⁵ Цивільно-процесуальний кодекс Каліфорнії, 425.18(b)(1) і 425.16(f), переглянуто 17 квітня 2021 р., https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?lawCode=CCP&division=&title=6.&part=2.&chapter=2.&article=1.

³⁶ Оскар Рейес, «Засуджені до мовчання» — Як багаті та впливові використовують юридичну тактику, щоб змусити критиків мовчати (липень 2020). Грінпіс. <https://www.greenpeace.org/static/planet4-eu-unit-stateless/2020/07/20200722-SLAPPs-Sued-into-Silence.pdf>

³⁷ Див., наприклад, виноску 9 від Грінпіс та статтю 19 за посиланням <https://www.article19.org/resources/eu-a-call-for-action-to-combat-slapps/>

ВИСНОВКИ ТА ПЕРЕЛІК ВАЖЛИВИХ РЕСУРСІВ

Хоча напади на захисників довкілля посилилися, представники громадянського суспільства формують навички та діляться стратегіями та ресурсами для захисту захисників.

Неурядові організації та мережі працюють спільно над захистом організацій та приватних осіб. Наприклад, Альянс захисників земель, корінних народів та довкілля (ALLIED) об'єднує місцеві, національні та міжнародні організації та окремих захисників для боротьби з все частішими нападами на захисників земель та довкілля у всьому світі.

Заснований у 2017–2018 роках, ALLIED зараз включає понад 170 осіб у численних організаціях-учасниках. Для захисту місцевих захисників тут представлені не всі члени

ALLIED розпочав роботу наприкінці 2018 року з метою: 1) розкрити масштаби, сфери, походження та виконавців нападів; 2) надати захисникам доступ до державних, неурядових, юридичних, фінансових та інших ресурсів підтримки; та 3) використовувати те, що ми дізнаємось від місцевих захисників, для визначення та реалізації скоординованих глобальних стратегій для досягнення масштабних змін.

Разом члени ALLIED сподіваються поліпшити безпеку захисників довкілля в усьому світі та захистити права громадян та НУО брати участь в питаннях управління. Багато організацій, що входять до її складу, надають послуги організаціям громадянського суспільства у всьому світі та обмінюються стратегіями через мережі.

Захисники на передовій (Front Line Defenders) пропонує гранти на захист та інструменти адвокатури для захисту правозахисників.

Лінія життя НУО від «Дому свободи» (Freedom House's CSO Lifeline) пропонує інструменти фінансування та адвокатури для організацій, які працюють в напрямку боротьби із загрозами для громадянського простору.

Ресурсний центр бізнесу та прав людини (Business and Human Rights Resource Center) збирає інформацію про напади на захисників і змушує бізнес реформувати їхні практики для захисту захисників.

Коаліція Вука! (Vuka! Coalition) пропонує інструменти співпраці та об'єднує організації, що працюють над відновленням громадянського простору.

Міжнародні та міжурядові ресурси. Виконання положень Європейської конвенції з прав людини³⁸ забезпечується функціонуванням Європейського суду з прав людини. Європейський суд з прав людини розглядав багато справ про порушення прав людини захисників довкілля, і його судова практика може допомогти вплинути на уряди щодо вжиття заходів для захисту захисників³⁹.

³⁸ <https://www.equalityhumanrights.com/en/what-european-convention-human-rights>

³⁹ Застосування Європейської конвенції з прав людини для захисту екологічних прав та довкілля (посібник) / Є. Алексеева, О. Мелень-Забрамна, Д. Скрильников, — Видавництво «Компанія «Манускрипт»» — Львів, 2016, http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/UKR1988_EPL_Europeyskuy_soyuz_Manual.pdf?fbclid=IwAR1RzjoJ9JtiLc1GJtc6SVTaTDlHxXk6WHBhj15LT34NOndiDsdbs7Im4U4

Дипломатичні місії, які діють в Україні, можуть бути джерелом підтримки. Державний департамент США долучався до реагування на випадки порушення прав людини і нещодавно відкрив пряму лінію для захисників, які тепер можуть звернутися до Міжвідомчої робочої групи уряду США з питань захисту захисників довкілля з метою активізації дій у своїх країнах. Щоб розпочати процес, захисники можуть написати на електронну адресу civilsociety@state.gov.

Європарламент ухвалив численні резолюції, в яких заявляє про свій намір захистити захисників довкілля та має спроможність впливати на країни-члени ЄС⁴⁰.

Верховний комісар ООН з прав людини підтримує орган Спеціальних процедур ООН, який складається з експертів з прав людини і має на меті підтримувати правозахисників та захищати право на здорове довкілля⁴¹. Громадяни та НУО можуть подавати петиції спеціальним доповідачам у цьому офісі, щоб звернути увагу на порушення прав людини у своїх країнах.

Рада ООН з прав людини здійснює Універсальний періодичний огляд прав людини країн-членів та надає можливість членам громадянського суспільства звітувати про дії, які їхні уряди здійснили або не здійснили для захисту прав людини⁴². Цей процес може бути використаний для поінформування Ради про порушення проти лідерів, які борються за соціальну справедливість загалом, та екологічних лідерів зокрема. Цей інструмент може використовуватися для заохочення національних урядів до рішучих дій.

Ресурси державної та громадської підтримки в Україні

«Зміна» — неурядова організація, яка захищає права людини, верховенство права та адвокатуює ідеї громадянського суспільства в Україні. У 2020 р. підготувала звіт про захисників, які потребують допомоги. Захисники довкілля знаходяться на третьому місці після антикорупційних активістів та захисників прав ЛГБТ щодо масштабів ризиків, з якими вони стикаються.

⁴⁰ https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/DEVE-AD-657246_EN.pdf

⁴¹ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Welcomepage.aspx>

⁴² Універсальний періодичний огляд.

Місія Нідерландського Гельсінського комітету (ННС) — це будувати та забезпечувати справедливість та дотримання міжнародних угод з прав людини в державах-учасниках ОБСЄ. <https://www.nhc.nl/>

Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ) — здійснює захист громадських активістів <https://helsinki.org.ua/>

<https://www.legalaid.gov.ua/> — для гарантування права на правову допомогу в Україні держава забезпечує функціонування центрів безоплатної правової допомоги

Керівні принципи щодо захисту правозахисників — корисна публікація, підготована Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів, <https://www.osce.org/files/f/documents/d/d/150476.pdf>

Брошура «Права правозахисників», видана Фондом Домів прав людини, стосується принципів та стандартів діяльності із захисту прав людини, а також надає конкретні рекомендації щодо захисту захисників http://www.ehrh.org/Rights%20of%20Defenders_Ukr_web.pdf

Розуміючи принципи та стандарти захисту правозахисників — методичний посібник громадської організація Альменда <http://almenda.org/rozumiyuchi-principi-ta-standarti-zaxistu-pravozaxisnikiv-metodichnij-posibnik/>

Матеріали МБО «Екологія–Право–Людина»

Із описом справ окремих справ ЕПЛ щодо захисту екологічних активістів можна ознайомитися на нашому сайті <http://epl.org.ua/law-tax/spravy/zahyst-ekologichnyh-aktyvistiv/>

<http://epl.org.ua/announces/verhovnyj-sud-zahystyv-pravo-aktyvistanavilnevvyrazhennya-svoyih-poglyadiv/>

Брошура ЕПЛ про СГУГ доступна для завантаження за посиланням http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/003_Flayer_SPUG_Green_NET.pdf

Постер ЕПЛ про СГУГ доступний для завантаження за посиланням http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/001_Poster_Spug_NET.pdf

Практичний посібник

Єлизавета Алексеєва, Лорі Медокс

**ЗАХИСТ ЗАХИСНИКІВ ПЛАНЕТИ:
ЯК ЗАХИСТИТИ СЕБЕ ТА СВОЮ ОРГАНІЗАЦІЮ
ВІД ЗАХОДІВ ВПЛИВУ З БОКУ ОПОНЕНТІВ**

За загальною редакцією *Олени Кравченко*

Комп'ютерна верстка — *Маріанна Кук*

Художнє оформлення та дизайн обкладинки —
Олена Жінчина

Підписано до друку 15.12.2021 р. Формат 60*84/16.
Гарнітура Minion Pro. Папір офсетний. Офсетний друк.
Ум. друк. арк. 2,09. Наклад 200 прим.
Зам. № 2856

Видавництво «Компанія «Манускрипт»»
вул. Руська, 16/3, м. Львів, 79008
тел./факс: (032) 235–52–20.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 3628 від 19. 11. 2009 р.

ISBN 978-966-2400-98-4

9 789662 400984